

**ЁШЛАР ЎРТАСИДА ПСИХОТРОП МОДДАЛАР
ИСТЕЪМОЛИНИНГ ХАВФ ОМИЛЛАРИ ВА
ПРОФИЛАКТИКА ЧОРАЛАРИ**

Рохимова Ширин Олланазаровна

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Аниқ фанлар

кафедраси доценти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20918122>

Аннотация: Мазкур мақолада ёшлар ўртасида психотроп моддалар истеъмолининг тарқалишига таъсир этувчи асосий ижтимоий, психологик ва биологик хавф омиллари таҳлил қилинган. Психотроп моддаларнинг ёш организмга таъсири, қарамликнинг шаклланиш механизmlари ҳамда унинг тиббий ва ижтимоий оқибатлари ёритилган. Шунингдек, профилактика чоратадбирларининг асосий йўналишлари, хусусан, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, таълим муассасалари ва оиланинг ўрни ҳамда профилактик дастурларни такомиллаштириш масалалари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: психотроп моддалар, ёшлар, қарамлик, хавф омиллари, профилактика, соғлом турмуш тарзи, психик саломатлик.

Аннотация: В статье рассмотрены основные социальные, психологические и биологические факторы риска употребления психотропных веществ среди молодежи. Освещены механизмы формирования зависимости, влияние психотропных веществ на организм молодых людей, а также медицинские и социальные последствия их употребления. Особое внимание уделено вопросам профилактики, роли семьи, образовательных учреждений и пропаганде здорового образа жизни.

Ключевые слова: психотропные вещества, молодежь, зависимость, факторы риска, профилактика, здоровый образ жизни, психическое здоровье.

Abstract: This article analyzes the main social, psychological and biological risk factors contributing to psychotropic substance use among young people. The mechanisms of addiction formation, the impact of psychotropic substances on the adolescent body, and their medical and social consequences are discussed. Special attention is paid to preventive measures, the role of family and educational institutions, and the promotion of a healthy lifestyle.

Keywords: psychotropic substances, youth, addiction, risk factors, prevention, healthy lifestyle, mental health.

Ҳозирги кунда психотроп моддалар истеъмоли жаҳон соғлиқни сақлаш тизими олдида турган муҳим тиббий ва ижтимоий муаммолардан бири ҳисобланади. Айниқса, ёшлар ўртасида мазкур моддаларга қизиқишнинг ортиши нафақат алоҳида шахс саломатлиги, балки жамият барқарорлиги учун ҳам жиддий хавф туғдирмоқда. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, психотроп моддалар истеъмоли билан боғлиқ касалликлар ва ижтимоий оқибатлар глобал даражада меҳнат қобилиятини йўқотиш ҳамда ногиронликнинг муҳим сабабларидан бири ҳисобланади. Шу боис мазкур муаммонинг олдини олиш ҳар бир давлатнинг соғлиқни сақлаш сиёсатида устувор вазифалардан бири сифатида қаралмоқда.

Ёшлик даври инсон ҳаётида жисмоний, руҳий ва ижтимоий шаклланишнинг энг муҳим босқичларидан бири ҳисобланади. Бу даврда марказий нерв тизими ва психоэмоционал соҳанинг тўлиқ шаклланмаганлиги ёшларни ташқи таъсирларга нисбатан сезгир қилади. Шу сабабли психотроп моддаларнинг ҳатто қисқа муддатли таъсири ҳам ёшлар организмида когнитив функциялар, хулқ-атвор ва эмоционал ҳолатда салбий ўзгаришларни келтириб чиқариши мумкин.

Сўнгги йилларда рақамли технологиялар ва ижтимоий тармоқларнинг кенг тарқалиши ёшлар дунёқараши ва хулқ-атворига сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Интернет маконида психоактив моддалар ҳақидаги нотўғри маълумотлар, уларни

хавфсиз ёки зарарсиз деб кўрсатувчи контентларнинг мавжудлиги ёшларда мазкур моддаларга нисбатан қизиқиш уйғонишига сабаб бўлиши мумкин. Бу эса профилактика ишларини фақат тиббий эмас, балки ахборот хавфсизлиги ва медиа саводхонлик нуқтаи назаридан ҳам ташкил этиш зарурлигини кўрсатади.

Психотроп моддаларни истеъмол қилиш кўп омилли жараён бўлиб, унинг ривожланишида биологик, психологик ва ижтимоий омиллар муҳим аҳамиятга эга. Биологик омилларга ирсий мойиллик, марказий нерв тизими ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари ва нейромедиатор тизимларидаги ўзгаришлар киради. Тадқиқотлар дофаминергик тизим фаолиятидаги ўзгаришлар психоактив моддаларга қизиқиш ва қарамлик шаклланишида муҳим аҳамият касб этишини кўрсатган. Психотроп моддалар таъсирида организмда нейромедиаторлар мувозанати бузилади. Айниқса, дофамин, серотонин ва норадреналин каби биологик фаол моддалар миқдорининг ўзгариши инсоннинг эмоционал ҳолати, кайфияти ва хулқ-атвориغا бевосита таъсир кўрсатади. Бу ҳолат аввал қисқа муддатли эйфория билан намоён бўлса, кейинчалик депрессия, апатия ва руҳий тушкунликка олиб келиши мумкин.

Психологик омиллар орасида стресс, депрессия, хавотирланиш, ўзини паст баҳолаш ва эмоционал беқарорлик муҳим ўрин тутати. Руҳий муаммоларни енгиш мақсадида айрим ёшлар психотроп моддаларни вақтинчалик ечим сифатида қабул қиладилар. Аммо вақт ўтиши билан бу ҳолат психологик ва жисмоний қарамликнинг шаклланишига олиб келади.

Ижтимоий омиллар ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб, оиладаги носоғлом муҳит, ота-оналар назоратининг етарли эмаслиги, тенгдошлар таъсири, ижтимоий тармоқлар ва оммавий ахборот воситалари орқали тарқатиладиган салбий ахборотлар ёшларда хавфли хулқ-атвор шаклланишига сабаб бўлиши мумкин. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, оиладаги низоли муҳит, ажралиш ҳолатлари, ота-оналар томонидан етарли эмоционал қўллаб-қувватлашнинг мавжуд эмаслиги

ёшларда турли салбий хулқ-атвор шакллари­нинг ривожланишига олиб келади. Бундай ҳолатларда ўсмирлар ўз муаммоларидан вақтинча халос бўлиш мақсадида психотроп моддаларга мурожаат қилиш эҳтимоли юқори бўлади.

Психотроп моддаларнинг узоқ муддатли истеъмоли ёшларда когнитив функцияларнинг пасайишига сабаб бўлади. Хусусан, хотира ҳажмининг камайиши, диққатни жамлаш қобилиятининг сусайиши ва янги маълумотларни ўзлаштириш жараёнининг қийинлашиши таълим самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади. Бу эса ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва келажакдаги касбий фаолиятига таъсир этувчи муҳим омил ҳисобланади.

Психотроп моддалар марказий нерв тизими фаолиятига таъсир кўрсатиб, хотира, диққат, фикрлаш ва қарор қабул қилиш қобилиятининг пасайишига олиб келади.

Бундан ташқари, психотроп моддалар юрак-қон томир тизими, нафас олиш тизими ва эндокрин безлар фаолиятига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Уларнинг узоқ муддатли истеъмоли иммунитет пасайиши, руҳий бузилишлар ривожланиши ва ижтимоий мослашувнинг ёмонлашишига сабаб бўлади.

Ёш организмда нейропластиклик жараёнлари фаол кечиши сабабли психотроп моддалар таъсири ми­янинг ривожланишига жиддий зарар етказиши мумкин. Бу ҳолат кейинчалик таълим самарадорлиги пасайиши, касбий фаолиятнинг чекланиши ва ижтимоий муаммолар пайдо бўлишига олиб келади.

Психотроп моддалар истеъмолининг олдини олишда комплекс профилактика муҳим аҳамият касб этади. Профилактиканинг биринчи босқичи аҳолининг, айниқса ёшларнинг тиббий ва ҳуқуқий саводхонлигини оширишдан иборат. Таълим муассасаларида профилактик машғулотлар, семинарлар ва соғлом турмуш тарзини тарғиб қилувчи тадбирларни мунтазам ўтказиш муҳим ҳисобланади.

Оила институтини мустаҳкамлаш, ота-оналарнинг фарзанд тарбиясидаги масъулиятини ошириш ҳам профилактиканинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Илмий маълумотларга кўра, оилавий қўллаб-қувватлаш даражаси юқори бўлган ўсмирларда психотроп моддалар истеъмоли хавфи анча паст бўлади.

Шунингдек, спорт тўғараклари, маданий ва ижтимоий лойиҳаларга ёшларни жалб қилиш уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этишга хизмат қилади ва зарарли одатлардан ҳимоя қилувчи омил сифатида намоён бўлади.

Ёшлар ўртасида психотроп моддалар истеъмоли кўп қиррали тиббий ва ижтимоий муаммо ҳисобланади. Унинг келиб чиқишида биологик, психологик ва ижтимоий омиллар ўзаро боғлиқ ҳолда иштирок этади. Психотроп моддалар ёш организмнинг физиологик ва руҳий ривожланишига салбий таъсир кўрсатиб, узоқ муддатли асоратларга сабаб бўлиши мумкин. Шу муносабат билан профилактика ишларини кучайтириш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш ва ёшларнинг психик саломатлигини муҳофаза қилиш бугунги куннинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш лозимки, психотроп моддалар истеъмолининг олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар фақатгина тиббий ёндашув билан чекланиб қолмаслиги лозим. Муаммонинг кўп омилли хусусиятини инобатга олган ҳолда ижтимоий, психологик, ҳуқуқий ва маънавий-маърифий ёндашувларни уйғунлаштириш мақсадга мувофиқдир.

Келгусида ёшлар ўртасида психотроп моддалар истеъмолининг тарқалишини камайитириш учун профилактик дастурларни такомиллаштириш, аҳоли ўртасида тиббий саводхонликни ошириш ва соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб қилиш муҳим аҳамият касб этади.

REFERENCES

1. World Health Organization. Adolescent health. Geneva: WHO; 2024.
2. World Health Organization. Mental health of adolescents. Geneva: WHO; 2024.
3. United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2024. Vienna: UNODC; 2024.
4. Centers for Disease Control and Prevention. Youth Risk Behavior Surveillance System (YRBSS). Atlanta: CDC; 2023.
5. Volkow Nora D., Koob George F., McLellan A.T. Neurobiologic Advances from the Brain Disease Model of Addiction. *New England Journal of Medicine*. 2016;374(4):363–371.
6. Koob George F., Volkow Nora D.. Neurobiology of Addiction: A Neurocircuitry Analysis. *Lancet Psychiatry*. 2016;3(8):760–773.
7. Hawkins J. David., Catalano R.F., Miller J.Y. Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence. *Psychological Bulletin*. 1992;112(1):64–105.
8. Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. New York: McGraw-Hill Education; 2018.
9. Brunton Laurence L.. Goodman & Gilman's Manual of Pharmacology and Therapeutics. 3rd ed. New York: McGraw-Hill; 2022.
10. Смулевич А.Б. Психиатрия. Москва: Медицинское информационное агентство; 2021. – 832 с.
11. Лисицын Ю.П. Общественное здоровье и здравоохранение. Москва: ГЭОТАР-Медиа; 2022. – 688 с.
12. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. International Technical Guidance on Drug Education and Prevention. Paris: UNESCO; 2023.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

13. World Health Organization. Global Status Report on Alcohol and Health and Treatment of Substance Use Disorders. Geneva: WHO; 2024.
14. Алексеев С.Н., Кича Д.И. Профилактика зависимого поведения среди подростков и молодежи. Москва: Академический проект; 2020. – 256 с.

Contact: 99 826 99 56

